

Anna RUNGE*

PRZEOBRAŻENIA FUNKCJONALNO-PRZESTRZENNE MIAST TRADYCYJNEGO REGIONU SPOŁECZNO- -EKONOMICZNEGO – PRZYKŁAD KATOWIC

FUNCTIONAL-SPATIAL TRANSFORMATIONS OF TOWNS IN A TRADITIONAL SOCIO-ECONOMIC REGION – KATOWICE AS AN EXAMPLE

NR DOI: 10.25167/sm2018.032.03 s. 35–46

ABSTRAKT: Tradycyjne regiony społeczno-ekonomiczne powstałe w tzw. drugim cyklu N.D. Kondratiewa (1925) odzwierciedlają etap dominacji górnictwa i hutnictwa w gospodarce. Przykład takiego regionu w Europie Środkowej to konurbacja katowicka. Celem artykułu jest próba usystematyzowania najważniejszych współczesnych przeobrażeń funkcjonalno-przestrzennych, zwłaszcza tych, które nastąpiły po transformacji ustrojowo-gospodarczej. Uwagę skupiono przede wszystkim na: problemach rewitalizacji terenów poprzemysłowych, kształtowaniu się mieszkalnictwa w obrębie ośrodków przemysłowych oraz na tendencjach suburbanizacji.

SŁOWA KLUCZOWE: rewitalizacja, mieszkalnictwo, struktura funkcjonalno-przestrzenna, województwo śląskie, Katowice

ABSTRACT: Traditional socio-economic regions established in the so-called second Kondratiev cycle (N.D. Kondratiev (1925)) reflect a stage of dominance of mining and metallurgical industry in economy. The Katowice conurbation is an example of such a region in Central Europe. The goal of the article is to identify the most important functional-spatial transformations, especially the ones that took place after the political and economic transformation. Attention was focused mainly on the problems of revitalization of post-industrial areas, development of housing within industrial centres and suburbanization tendencies.

KEY WORDS: revitalization, housing, functional-spatial structure, Silesian Voivodeship, Katowice

Wprowadzenie

Konurbacja katowicka jest największym terytorialnie tradycyjnym regionem społeczno-ekonomicznym w Polsce, a także w Europie Środkowej, a jej przemiany badane są względnie systematycznie jeszcze od lat międzywojennych. Rozwój gospodarczy

* Uniwersytet Śląski w Katowicach, Katedra Geografii Ekonomicznej, e-mail: anna.runge@us.edu.pl

najpierw pogranicza śląsko-małopolskiego, a później pogranicza prusko-rosyjsko-austriackiego doprowadził do uformowania transgranicznego regionu stykowego (Rykiel 1985; 1991), cechującego się wysokim stopniem koncentracji zabudowy przemysłowo-mieszkaniowej. Utworzenie w 1922 r. województwa śląskiego w ramach odrodzonej Polski z jednej strony dało szansę jednolitego zarządzania znaczną częścią dzisiejszego obszaru konurbacji katowickiej, zaś z drugiej strony przyniosło konieczność przygotowania koncepcji zmian planistyczno-urbanistycznych usprawniających funkcjonowanie tego układu osadniczego. Jedną z ważniejszych koncepcji planistycznych stała się idea deglomeracji Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego. W tym celu wydzielono część centralną tego obszaru, który powinien podlegać procesowi deglomeracji – strefę A – oraz strefę B, gdzie miały być zlokalizowane nowe funkcje, zwłaszcza mieszkaniowa. Wybuch drugiej wojny światowej zahamował realizację owych zamierzeń. Dopiero w ramach I powojennego Planu Regionalnego (lata 1951–1953) powrócono do koncepcji deglomeracji. Najbardziej spektakularnym przedsięwzięciem była budowa Nowych Tychów jako miasta satelitarne GOP-u, pełniące ważną funkcję mieszkaniową. Inne działania deglomeracyjne tego typu miały znacznie skromniejszy wymiar (dzielnica Gołonóg w Dąbrowie Górniczej, osiedla mieszkaniowe w Pyskowicach, Mikołowie, Katowicach).

Od owych działań planistyczno-urbanistycznych upłynęło prawie 70 lat, co pozwala retrospektywnie spojrzeć na proces kształtowania się struktury funkcjonalno-przestrzennej obszaru konurbacji katowickiej, zwłaszcza w kontekście zmian, jakie dokonały się w tym zakresie po 1989 r.

Celem niniejszego opracowania jest próba usystematyzowania najistotniejszych zmian funkcjonalno-przestrzennych i demograficzno-społecznych zachodzących w miastach konurbacji katowickiej, głównie w Katowicach.

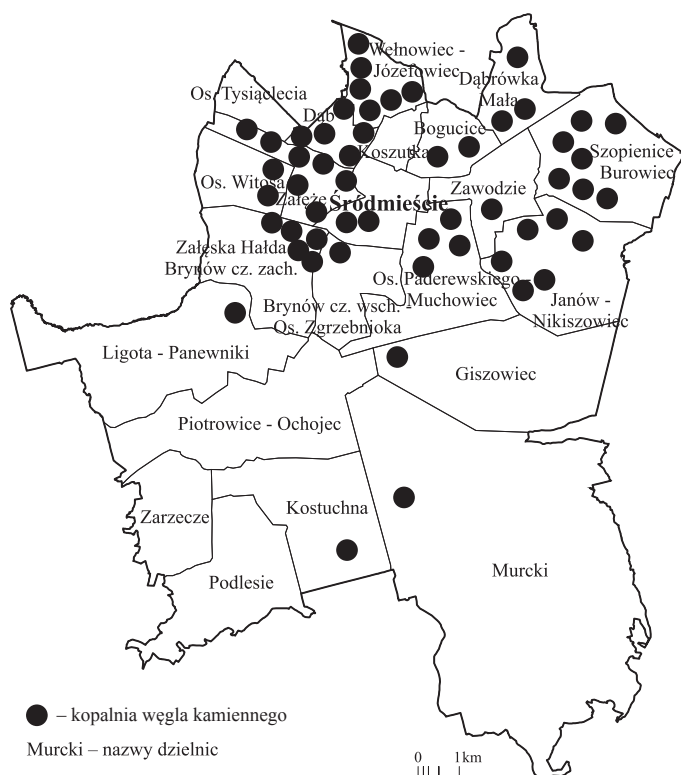
Struktura funkcjonalna i jej wyzwania

Prowadzone po transformacji ustrojowo-gospodarczej badania tradycyjnych regionów społeczno-gospodarczych o układach konurbacyjnych wskazują nie tylko na ich istotne, wieloaspektowe przemiany funkcjonalno-przestrzenne, ale w wielu przypadkach także na znaczące odmienności procesów i struktur w stosunku do klasycznych układów aglomeracyjnych (m.in. Kłosowski 2006; Gwosdz 2014; Runge J. *et al.*, 2014; 2015; Runge A. 2016; Krzysztofik *et al.*, 2017). Zmiany te zachodzą w wymiarze funkcjonalno-strukturalnym, przestrzennym oraz demograficzno-społecznym. Ponieważ elementem decydującym o rozwoju jest przede wszystkim struktura funkcjonalna, od niej należy rozpocząć omawianie problemu wyzwań rozwojowych.

Przynależność konurbacji katowickiej do kategorii tradycyjnych regionów ekonomicznych oznacza, iż zainicjowane w połowie XVIII w. monofunkcyjne przemiany gospodarcze oparte były na silnym zewnętrznym zasilaniu rynku pracy (Runge 1996). Struktury funkcjonalno-przestrzenne i zagospodarowanie infrastrukturalne wykształcone w wyniku tych procesów wymagają współcześnie (zwłaszcza w warunkach trans-

formacji ustrojowej czy globalizacji) interwencji restrukturyzacyjnych, modernizacyjnych i rewitalizacyjnych. Jak zauważa K. Gwosdz (2014), brak bądź niedostatek działań modernizacyjnych w sferze gospodarczej w odpowiednim czasie może prowadzić do nadmiernej monofunkcyjności, a w konsekwencji do „uwieżenia na ścieżce” przemian lub zaniku bazy ekonomicznej.

Katowice, podobnie jak wiele innych miast analizowanej konurbacji, swój XIX-wieczny rozwój zawdzięczały przede wszystkim górnictwu węglowemu i hutnictwu. Jak dokumentuje M. Chmielewska (2010; 2016), na terenie Katowic zlokalizowanych było ponad 50 kopalń, których większość – z racji niewielkich rozmiarów wydobywania – uległa likwidacji bądź połączeniu z innymi zakładami (ryc. 1). Do początku XX w. przetrwało jedynie 12 z nich, zaś obecnie funkcjonują już tylko trzy. Obiekty te – podobnie jak i zakłady hutnicze – skoncentrowane były w północnej części miasta, co przyczyniło się do wyraźnej dychotomii między egzogeniczną, robotniczą północą a bardziej endogenicznym, urzędniczym południem. Dychotomia ta znajdowała odzwierciedlenie także w strukturze społecznej i morfologicznej miasta.



Ryc. 1. Historyczne rozmieszczenie kopalń węgla kamiennego na obszarze Katowic

Źródło: opracowanie na podstawie: Chmielewska 2010, s. 54.

W warunkach narastających problemów gospodarczych w okresie transformacji istniała konieczność likwidacji wielu kopalń i hut w północnej części Katowic. Użytkowane w ten sposób tereny przemysłowe stwarzały szansę rewitalizacji przestrzeni miejskiej. Działania rewitalizacyjne terenów pogórnich, zwłaszcza po zamkniętych kopalniach „Gottwald” i „Katowice”, okazały się najbardziej spektakularne w regionie. Na miejscu byłej kopalni „Gottwald” powstało centrum handlowo-rozrywkowe Silesia City Center, z zachowanymi dwoma budynkami kopalnianymi, w których znalazły się: kaplica św. Barbary oraz dyrekcja centrum handlowo-rozrywkowego, galeria sztuki, restauracja. Symbolem Silesia City Center stała się wieża szybu kopalnianego „Jerzy” (Chmielewska 2010, s. 57).

Atutem rewitalizowanych kompleksów jest ich lokalizacja, w przypadku Silesia City Center tuż przy drodze wylotowej (ul. Chorzowska) z centrum Katowic w stronę Chorzowa i Bytomia, zaś w przypadku Katowickiej Strefy Kultury tuż obok drogi wylotowej (Aleja Roździeńskiego) z centrum Katowic w stronę Sosnowca, a dalej Częstochowy i Warszawy. Bezpośrednie sąsiedztwo z głównym węzłem komunikacji tramwajowej (Rondo), Katowicką Halą Widowiskowo-Sportową (Spodek) czy też ścisłym centrum Katowic stwarza dobrą dostępność owych obiektów, kreując zarazem nowoczesny wizerunek miasta metropolitalnego.

Drugą strefą rewitalizacji obejmuje teren dawnej kopalni „Katowice”, gdzie usytuowano Katowicką Strefę Kultury, obejmującą przede wszystkim: nową siedzibę Muzeum Śląskiego (ryc. 2), siedzibę Centrum Kongresowego oraz Narodowej Orkiestry Symfonicznej Polskiego Radia (NOSPR).

O ile na poziomie ogólnomiejskim odnotowano względną równowagę między sektorem egzo- i endogenicznym (Gwosdz 2014), o tyle na poziomie wewnątrzmijskim zaznaczają się historyczne dysproporcje w zakresie lokalizacji inwestycji gospodarczych. Należy pamiętać o tym, iż rewitalizacja wielu obiektów przemysłowych tak



Ryc. 2. Obszar dawnej Kopalni „Katowice” przekształcony w Katowicką Strefę Kultury: A – stan przed rewitalizacją (marzec 2011 r.) – widok od strony południowej; B – stan po rewitalizacji (Muzeum Śląskie w Katowicach) – widok od strony zachodniej

Źródło: https://pl.wikipedia.org/wiki/Kopalnia_W%C4%99gla_Kamiennego_%E2%80%9EKatowice%E2%80%9D#/media/File:Katowice_Coal_Mine.jpg; fot. Tomasz Spórna.

naprawdę oznacza redukcję funkcji egzogenicznych na rzecz endogenicznych w owych obszarach miasta.

Jednak rewitalizacji centralnej części Katowic towarzyszą też zmiany funkcjonalno-przestrzenne południowych obrzeży centrum miasta polegające na lokalizacji w tej strefie kolejnych inwestycji, zwłaszcza inwestorów zagranicznych. Najbardziej spektakularnymi przedsięwzięciami są tu lokalizacje firm branży *high-tech*, w tym amerykańskiego koncernu IBM. Zakład w Katowicach współpracuje z uczelniami wyższymi regionu. Już w latach 70. i 80. XX w. w południowych rejonach śródmieścia Katowic swoje miejsce znalazły znaczące regionalnie i ponadregionalnie instytucje typu: szpitale, pracownie projektowe, instytucje wymiaru sprawiedliwości.

Tym samym historyczne kształtowanie się struktury gospodarczej, zwłaszcza sektora egzogenicznego, w Katowicach cechowało się nie tylko strefowością, ale współcześnie także sukcesją terytorialną. O ile w okresie uprzemysławiania miasta, w latach międzywojennych oraz przez długie lata po 1945 r., uwidaczniał się dualny podział na górniczo-hutniczą część północną oraz urzędnicze „podmiejskie” południe, o tyle po transformacji ustrojowej aktywność gospodarcza przesunęła się wyraźnie w kierunku południowym. Zatem dualizm przestrzenno-strukturalny Katowic podlegał zmianom w czasie.

Analiza stopnia zdywersyfikowania bazy ekonomicznej miast konurbacji katowickiej w kontekście porównania poziomu rozwoju ze stopniem zróżnicowania bazy ekonomicznej pozwoliła K. Gwosdzowi i A. Sobali-Gwosdz (2012, s. 494) na stworzenie typologii ośrodków miejskich tego układu osadniczego. Warto zwrócić uwagę zwłaszcza na klasę ośrodków o najwyższym poziomie rozwoju sektora bazowego (>30%), a jednocześnie najwyższym stopniu zróżnicowania bazy ekonomicznej, w której znalazło się tylko jedno miasto – Katowice. Odsetek pracujących w sektorze bazowym w 2008 r. wynosił tutaj 51,3%, podczas gdy w skali całej konurbacji katowickiej średnia wielkość tej cechy kształtowała się na poziomie 29,4%. Jak podają autorzy (s. 494), w strukturze sektora bazowego miast konurbacji katowickiej w 2008 r. główną rolę wciąż odgrywał sektor II (górnictwo i energetyka – 31,2% oraz przemysł przetwórczy – 26,0%), przy czym w miastach rdzenia konurbacji zaznaczył się dominujący udział sektora III (usługi stanowiły łącznie 63,9% sektora bazowego), a w samych Katowicach udział usług w sektorze bazowym sięgnął 79,1%. Taka wielkość udziału sektora bazowego oraz jego struktura sugeruje, iż:

- po pierwsze – stolica regionu ma wręcz idealne proporcje udziału sektora egzogenicznego, co teoretycznie oznacza brak problemów rozwoju bazy ekonomicznej;

- po drugie – jeśli uznamy zróżnicowanie bazy ekonomicznej Katowic za swego rodzaju wzorzec dla innych ośrodków miejskich, to pozostałe miejscowości, zwłaszcza najważniejsze ośrodki subregionalne (Gliwice, Zabrze, Tychy, Sosnowiec, Dąbrowa Górnicza czy Sosnowiec), powinny dążyć do tego wzorca.

Odnosnie do drugiego stwierdzenia, że procesy obserwowane w Katowicach powinny być widoczne także w innych miastach regionu – należy się z nim zgodzić.

Wielu włodarzy miast, realizując politykę rewitalizacji, stwarza bowiem możliwość pozyskiwania środków finansowych do kasy miasta drogą wynajmu, sprzedaży czy też prowadzenia przez instytucje miejskie działalności w rewitalizowanych obiektach.

Z kolei odnosząc się do pierwszego stwierdzenia, należy zauważyć, iż równowaga między sektorem egzo- i endogenicznym nie oznacza jednak braku problemowości. Przedstawione przez K. Gwosdza i A. Sobalę-Gwosdz (2012) dane ilustrujące udziały sektora bazowego w całej strukturze pracujących poszczególnych ośrodków miejskich konurbacji wcale nie oznaczają wprost proporcjonalnej zależności między udziałem sektora bazowego a dobrą kondycją całej gospodarki miasta. Wystarczy porównać udziały sektora bazowego Katowic i Gliwic (51,3% i 33,7%).

Pełnienie przez Katowice od 1922 r. funkcji stolicy administracyjnej regionu, a także rozwijające się w długiej perspektywie funkcje gospodarcze powinny się przekładać na inne mierniki rozwoju (potencjał demograficzno-społeczny miasta). Tymczasem proces obecnej depopulacji i kurczenia się ośrodków miejskich wskazuje, iż w latach 1988–2012 zarówno Katowice (–15,7%), jak i Bytom (–16,1%) czy Sosnowiec (–6,8%) należą do grupy najszybciej wyludniających się miast regionu (Krzysztofik *et al.*, 2014). W latach 2000–2016 Katowice wykazały ubytek mieszkańców na poziomie –9,8%, a w miastach położonych zarówno w mniejszej, jak i większej odległości od Katowic nie zarejestrowano przyrostu liczby ludności. W skali całego województwa ubytek mieszkańców miast wyniósł mniej niż w stolicy regionu (–7,0%), co dowodzi, iż stolica, która powinna pełnić aktywną rolę w formowaniu rozwoju społeczno-gospodarczego, kurczy się demograficznie. Rozwojowi gospodarczemu nie towarzyszy wzrost ludnościowy. Przyczyną spadku zaludnienia jest ubytek naturalny oraz odpływ migracyjny ludności. Wielu emigrantów kieruje się poza granice miast konurbacji (Runge 2015), poza województwo śląskie, a także za granicę kraju. Nie jest to jednak – jak się powszechnie sądzi – ludność, która w przeszłości napłynęła na obszar konurbacji katowickiej do pracy w górnictwie i hutnictwie, nie wykształcając więzi z regionem śląskim. Są to ich dzieci i wnuki – młodzi ludzie urodzeni i wykształceni w tym regionie. Postępujący spadek zaludnienia miast konurbacji katowickiej wskazuje na potrzebę dopasowania zagospodarowania infrastrukturalnego, zasobów mieszkaniowych, struktury przestrzennej miast i całego zespołu osadniczego konurbacji katowickiej do zmniejszającej się liczby ludności oraz zmieniającej się struktury mieszkańców (m.in. starzenie) oraz ich potrzeb (Runge 2017; Runge *et al.* 2018; Krzysztofik (red.) 2018).

Zabudowa mieszkaniowa

Wspomniany dualizm przestrzenno-funkcjonalny Katowic, wyrażający się w koncentracji działalności egzogenicznej (kopalnie, huty) w północnej części miasta, przyczynił się do przestrzenno-strukturalnej dychotomii między robotniczą północą a urzędniczym południem. Wznoszenie budynków administracji państwowej i rozwój budownictwa mieszkaniowego dla grupy urzędników w południowej części obszaru śródmiejskiego pogłębiły różnice między północnymi dzielnicami Katowic a ich częścią

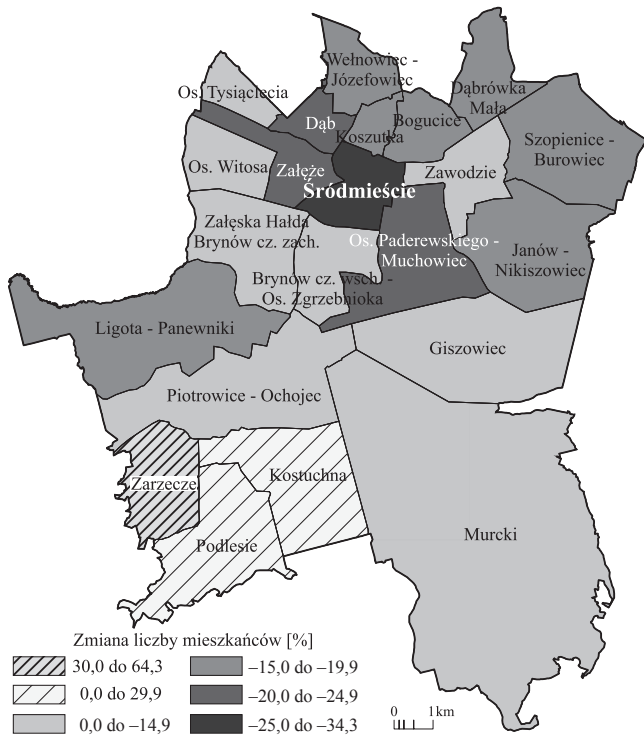
południową (Węclawowicz 1988). Uformowanie się obszaru śródmiejskiego w dużej części praktycznie w strefie intensywnego rozwoju osadnictwa przyfabrycznego rzutowało na niską jakość warunków mieszkaniowych, a tym samym niezbyt korzystny wizerunek centralnych obszarów miasta. Ich robotniczy charakter w wielu miejscach przetrwał praktycznie do dziś, niezależnie od prób modernizacji bądź rewitalizacji niektórych osiedli, np. dzielnicy Załęże (ryc. 3). Także ulice dobiegające do śródmieścia od strony Chorzowa czy Mysłowic, poza niewielkimi fragmentami w ścisłym centrum, zachowały swój dawny, robotniczy charakter. Słabe warunki zamieszkania w tej części miasta oraz znaczne ograniczenie liczby miejsc pracy w przemyśle (w warunkach transformacji ustrojowej, wejścia Polski do struktur UE i otwarcia zachodnich rynków pracy) skłaniały do emigracji (odpływu) częściej niż z innych obszarów miasta. W rezultacie śródmieście i dzielnice północne wykazują największy spadek zaludnienia (ryc. 4).



Ryc. 3. Zabudowa mieszkaniowa w dzielnicy Załęże

Źródło: fot. Tomasz Spórna.

Ciekawe jest to, że w bezpośrednim, południowo-wschodnim sąsiedztwie dzielnicy śródmiejskiej znajdują się osiedla powstałe jeszcze na początku XX w., które pomimo swego długiego istnienia zachowały nie tylko substancję materialną, ale także własną tożsamość mieszkańców (Nikiszowiec, Giszowiec) (ryc. 5). Są one dowodem względnej trwałości społeczno-przestrzennej wewnątrz miasta. Południowy kierunek współczesnej redystrybucji mieszkańców Katowic znajduje swoje odzwierciedlenie przede wszystkim w dzielnicy Podlesie graniczącej z północnymi obrzeżami Tychów. Jest to strefa intensywnego budownictwa suburbanalnego, zwłaszcza o wyższym standardzie mieszkaniowym. Ów południowy kierunek rozwoju suburbanizacji wewnętrznej jest charakterystyczny dla licznych miast konurbacji katowickiej (m.in. Gliwice, Tychy, Mysłowice), co w wielu wypadkach wynikało z istniejących tam jeszcze rezerw terenu.



Ryc. 4. Przestrzenne zmiany zaludnienia Katowic w latach 1997–2013

Źródło: opracowanie na podstawie: Runge J. *et al.* 2014.



Ryc. 5. Dawny i nowy Giszowiec – tradycyjna zabudowa osiedla na tle zabudowy blokowej

Źródło: <http://oczamiduszy.pl/wp-content/uploads/2016/03/DSC00421-Katowice-Giszowiec-600x450.jpg>.

Procesy suburbanizacji

Analiza procesów urbanizacji w obrębie konurbacji katowickiej wskazuje na wyraźne odmienności w tym zakresie w stosunku do innych układów osadniczych (Runge, Kłosowski 2011). Widoczne są także różnice w obrębie samej konurbacji katowickiej (wewnątrzregionalne) w zakresie kształtowania się owych procesów (Runge, Kłosowski 2011). Do połowy XVIII w. ośrodkami aktywności społeczno-gospodarczej były dzisiejsze obrzeża konurbacji katowickiej (Tarnowskie Góry, Toszek, Pyskowice, Mikołów, Czeladź, Będzin, Pszczyna). Wraz z odkryciem zasobów węgla kamiennego, rozwojem górnictwa i hutnictwa, a także rozwojem kolei żelaznej centrum przemian gospodarczych przesunęło się w stronę dzisiejszego rdzenia konurbacji katowickiej (miejscowości między Gliwicami a Dąbrową Górniczą).

Porównanie procesu urbanizacji konurbacji katowickiej, rybnickiej oraz aglomeracji Bielska-Białej i Częstochowy wskazało na istotne odstępstwa przemian w stosunku do modelu L.H. Klaassena i J.H.S. Paelincka (1979) – (Runge *et al.* 2014). Rozwój społeczno-gospodarczy regionu w latach powojennych, zwłaszcza budowa Nowych Tychów czy lokalizacja Huty „Katowice”, spowodowały poszerzenie terenów mieszkaniowych, głównie we wschodniej części konurbacji, co w literaturze utożsamia się najczęściej z tzw. planową suburbanizacją. Tym samym w warunkach obserwowanej obecnie depopulacji czy kurczenia się miast przejawy suburbanizacji zewnętrznej mają tu zdecydowanie mniejszy wymiar (powiat bieruńsko-lędziński oraz mikołowski). W większym stopniu ujawnia się natomiast suburbanizacja wewnętrzna traktowana przez wielu przedstawicieli władz lokalnych jako możliwość lokalizacji osiedli suburbanalnych na terenach poprzemysłowych (Czeladź, Sosnowiec, Dąbrowa Górnicza) (Spórna 2018). Fakt wyraźnej różnicy między województwem śląskim a innymi regionami w kraju w zakresie kształtowania się zjawiska suburbanizacji nie oznacza braku aktywności władz lokalnych obrzeża konurbacji katowickiej na rzecz przyciągnięcia migrantów. Jednak nie każde z takich działań realizowane jest z pełnym powodzeniem. Wystarczy przytoczyć dwa przykłady – gminy Psary i miasta Siewierz. W pierwszym przypadku – w Psarach opracowano program przyciągnięcia migrantów na teren gminy usytuowanej przy drodze krajowej z Katowic do Częstochowy w niewielkiej odległości od lotniska w Pyrzowicach. Działania te można uznać za sukces, czego odzwierciedleniem są lokalizacje osiedli suburbanalnych Malinowice I i Malinowice II, cechujące się dużymi walorami krajobrazowymi w sąsiedztwie zbiornika Pogoria II (ryc. 6).

Z kolei zaplanowane szczegółowo, nie tylko architektonicznie, ale także pod względem organizacji życia społecznego, osiedle Siewierz-Jeziorna cieszy się niewielkim zainteresowaniem. Lokalizacja przy trasie dojazdowej do Katowic, w sąsiedztwie zbiornika Przeczyce, czy bliskość miasta Siewierz okazały się tutaj niewystarczające. Idea budowy tego osiedla polegała na koncepcji zrównoważonego rozwoju i wzorowana była na suburbiach amerykańskich. W Statucie Stowarzyszenia zapisano: „Miasto Jeziorna stanowić ma docelowo wielofunkcyjną strukturę działającą w oparciu o jednolite zasady architektoniczne oraz warunki zrównoważonego rozwoju i ekologii [...]” (Preambuła



Ryc. 6. Osiedle Malinowice w gminie Psary

Źródło: http://www.psary.pl/files/img/O%20Gminie/solectwa/malinowice_4_1200px.jpg.

Statutu... 2014, s. 2). Przekłada się to w praktyce na różnorodne obostrzenia życia społecznego proponowane przez inwestorów, np. domy mają być w podobnym kolorze, co ma gwarantować ład architektoniczny, nie wolno prowadzić działalności gospodarczej na posesji itd. Przeniesienie wprost rozwiązań z zagranicy, bez uwzględnienia specyfiki lokalnej i regionalnej, raczej zniechęca do zamieszkania w owej przestrzeni.

Podsumowanie

Przedstawione przejawy współczesnego kształtowania się struktury funkcjonalno-przestrzennej miast położonych w obrębie tradycyjnego regionu społeczno-gospodarczego na przykładzie Katowic prowadzą do kilku spostrzeżeń uogólniających:

- Pomimo pozytywnych zmian w strukturze gospodarczej po transformacji ustrojowej nie wszystkie miejscowości tego układu osadniczego potrafiły uwolnić się z „uwięzienia na ścieżce” przemian. Analiza zmian bazy ekonomicznej uwypukliła grupę liderów (Katowice, Gliwice) i grupę ośrodków wyraźnie pozostających w tyle (Mysłowice, Piekary Śląskie, Świętochłowice). Jednak o ile Katowice, które powinny czerpać maksimum korzyści z faktu centralnego usytuowania w obrębie konurbacji, tracą swój potencjał demograficzny – to Gliwice, usytuowane poza centrum konurbacji, wyrastają na lidera rozwoju gospodarczego.

- Zmiany struktury przestrzennej miast po transformacji ustrojowej zaznaczyły się w części ośrodków (Katowice, Gliwice, Zabrze), podczas gdy inne ośrodki pozostały w tyle z procesami modernizacji czy rewitalizacji (Chorzów, Bytom, Piekary Śląskie). Nadal jednak w przestrzeni centralnej stolicy województwa udział starej substancji

mieszkańciew stanowi istotne ograniczenie kreowania nowoczesnego centrum miasta mogącego zatrzymać część dotychczasowych mieszkańców czy przyciągnąć inwestorów. Silnie zagęszczona przestrzeń tylko fragmentarycznie poddana została rewitalizacji (głównie przy ciągach komunikacyjnych). Obserwowany odpływ ludności w stronę dzielnic południowych bądź poza granice miasta lub regionu istotnie dywersyfikuje przestrzeń Katowic na dwie części – odpływową (część północna) i napływową (część południowa).

– Pomimo niewielkiego ujawniania się suburbanizacji zewnętrznej wiele gmin otaczających konurbację katowicką przygotowało i realizuje programy przyciągnięcia do nich imigrantów, w tym z sąsiadujących dużych miast regionu, konkurując tym samym z nimi w zakresie rozwoju suburbiów. Jedną z takich aktywnych gmin są Psary usytuowane w sąsiedztwie Dąbrowy Górniczej, Będzina i Sosnowca.

Bibliografia

- Chmielewska M., 2010, *Kopalnie węgla kamiennego w Katowicach*, [w:] Zagożdżon P.P., Madziarz M. (red.), *Dzieje górnictwa – element europejskiego dziedzictwa kultury*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, Wrocław.
- Chmielewska M., 2016, *Morfologiczne przekształcenia przestrzeni miejskiej Katowic*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Gwosdz K., 2014, *Pomiędzy starą i nową ścieżką rozwojową. Mechanizmy ewolucji struktury gospodarczej i przestrzennej regionu tradycyjnego przemysłu na przykładzie konurbacji katowickiej po 1989 roku*, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Kraków.
- Gwosdz K., Sobala-Gwosdz A., 2012, *Struktura funkcjonalna i powiązania miast konurbacji katowickiej po dwu dekadach restrukturyzacji*, „Przegląd Geograficzny” z. 4.
- Klaassen L.H., Paelick J.H.S., 1979, *The future of large towns*, „Environment and Planning. A” 11.
- Kłosowski F., 2006, *Sektor usług w gospodarce regionu tradycyjnego w warunkach transformacji i restrukturyzacji. Przykład konurbacji katowickiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Kondratiew N.D., 1925, *Bolszyje cikły koniunktury*, t. 1, Myśl, Moskwa.
- Krzysztofik R. (red.), 2018, *Raport o stanie polskich miast. Demografia*, Krajowy Instytut Polityki Przestrzennej i Mieszkalnictwa, Kraków.
- Krzysztofik R., Kantor-Pietraga I., Runge A., Spórna T., 2017, *Is the suburbanisation stage always important in the transformation of large urban agglomerations? The case of the Katowice Conurbation*, „Geographia Polonica” vol. 90, Iss. 2.
- Krzysztofik R., Runge A., Runge J., Kantor-Pietraga I., 2014, *Miasta konurbacji katowickiej*, [w:] Stryjakiewicz T. (red.), *Kurczenie się miast w Europie Środkowo-Wschodniej*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Preambuła Statutu Stowarzyszenia Miasta Zrównoważonego Siewierz-Jeziorna, 2014.
- Runge A., 2015, *Powiązania migracyjne miast średnich w konurbacji katowickiej w latach 1999–2011*, „Studia Miejskie” t. 18.
- Runge A., 2016, *Urban agglomerations and transformations of medium-sized towns in Poland*, „Environmental & Socio-Economic Studies” vol. 4, Iss. 3 (September).
- Runge A., 2017, *Proces starzenia ludności województwa śląskiego*, [w:] Potrykowska A., Hryniewicz J. (red.), *Sytuacja demograficzna województwa śląskiego jako wyzwanie dla polityki społecznej i gospodarczej*, Rządowa Rada Ludnościowa, Warszawa.
- Runge A., Kantor-Pietraga I., Runge J., Krzysztofik R., Dragan W., 2018, *Can depopulation create urban sustainability in postindustrial regions? A case from Poland*, „Sustainability” vol. 10, Iss. 12 (December).
- Runge J., 1996, *Struktura rynku pracy regionu tradycyjnego i jego otoczenia na przykładzie województwa katowickiego*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach” nr 1592.

- Runge J., Kantor-Pietraga I., Krzysztofik R., Runge A., 2014, *Model urbanizacji złożonych układów osadniczych w świetle procesu kurczenia się miast w Polsce*, [w:] Stryjakiewicz T. (red.), *Kurczenie się miast w Europie Środkowo-Wschodniej*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Runge J., Kantor-Pietraga I., Krzysztofik R., Runge A., 2015, *Demograficzne przemiany rdzenia konurbacji katowickiej w latach 1990–2014 – w stronę modelu*, [w:] Wolaniuk A. (red.), *Współczesne czynniki i bariery rozwoju miast. XXVIII Konwersatorium Wiedzy o Mieście*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Runge J., Kłosowski F., 2011, *Changes in population and economy in śląskie voivodeship in the context of suburbanization process*, "Bulletin of Geography" No 16.
- Rykiel Z., 1985, *Zagadnienia regionalnych systemów osadniczych*, PWE, Warszawa. Studia KPZK PAN t. LXXXVIII.
- Rykiel Z., 1991, *Rozwój regionów stykowych w teorii i w badaniach empirycznych*, Ossolineum, Wrocław.
- Spórna T., 2018, *The suburbanisation process in a depopulation context in the Katowice conurbation, Poland*, "Environmental & Socio-Economic Studies" 6(1).
- Węclawowicz G., 1988, *Struktury społeczno-przestrzenne w miastach Polski*, IGiPZ PAN, Warszawa.
- <http://oczamiduszy.pl/wp-content/uploads/2016/03/DSC00421-Katowice-Giszowiec-600x450.jpg> (dostęp 5 maja 2017).
- https://pl.wikipedia.org/wiki/Kopalnia_W%C4%99gla_Kamiennego_%E2%80%9EKatowice%E2%80%9D#/media/File:Katowice_Coal_Mine.jpg (dostęp 5 maja 2017).
- http://www.psary.pl/files/img/O%20Gminie/solectwa/malinowice_4_1200px.jpg (dostęp 5 maja 2017).